

Nuis

Met belangstelling wacht ik het antwoord op die vraag af, maar ik wil nu al graag zeggen met welk antwoord ik niet gelukkig zal zijn: met de loutere mededeling dat het aanbinden helaas economisch niet te vermijden is en dat hooguit gezocht zal worden naar enige bijkomende verbeteringen. Over die economische haalbaarheid wordt in dit geval heel verschillend gedacht. Als de regering ernst maakt met haar uitgangspunt dat nodeloos leed moet worden voorkomen, kan zij zich in zo'n evident geval als dit niet onttrekken aan de plicht, aan te tonen waarom het getolereerde leed niet nodeloos zou zijn. Dat zal, vermoed ik, niet meevallen. Er zal op zijn minst een onderzoek nodig zijn en niet zo maar een vrijblijvend onderzoek, maar een voortvarend onderzoek dat niet zo vreselijk lang duurt en een onderzoek, dat uitgaat van de intentie om deze praktijk als het enigszins kan af te schaffen.

Mijnheer de Voorzitter! Op mijn omzwervingen door de wereld heb ik herhaaldelijk gemerkt dat Nederlanders ongeacht hun beroep geacht worden in ieder geval in één ding uit te blinken: zij hebben verstand van varkens. Het zou mooi zijn als wij de reputatie konden opbouwen dat wij ook nog een beetje hart voor varkens hebben!

Mijnheer de Voorzitter! Tenslotte nog een enkel woord over de proefgebieden nationaal landschap. In vraag 146 hebben wij ons bezorgd getoond over de onhandelbaarheid van het nogal onoverzichtelijke complex van beleidsinstrumenten dat daar in ruime zin een rol bij speelt. Wij hebben gevraagd of dat niet eenvoudiger en doorzichtiger kon en het antwoord was in beleefde termen: de geachte afgevaardigde moet niet zeuren, want alles is goed geregeld. Maar dat maakt mij pas echt bezorgd.

Mij is één geval bekend – de minister kent dat geval ook – waarin het niet goed is gegaan. Mij zijn ook gevallen bekend waarin het op zijn minst niet best gaat. Als je in zo'n geval naast de direct betrokkenen gaat staan – met name de agrariërs – zie je bij voorbeeld dat een ja-woord wordt gevraagd voor een plan zonder dat duidelijk wordt waar de glijbaan uitkomt waar men daarmee op gaat zitten. Dat lijkt sterk op het kopen van een kat in de zak, hoe vrijwillig het allemaal ook zijn mag.

Als ik nu begrijpen moet dat zulke onzekerheden volgens de minister op z'n hoogst voortkomen uit incidentele

vergissingen en dat er niets mankeert aan het systeem, dan moet ik de minister waarschuwen dat dat systeem wel eens kan vastdraaien.

Dat is dan nadelig voor alle drie zaken waarover de minister, zoals hij in zijn antwoord ook nog opmerkte, zijn gunsten gelijkelijk wil verdelen: de recreatie, de landbouw en het milieu. Ik kan mij eerlijk gezegd niet voorstellen dat de minister mijn zorg in dit opzicht helemaal niet deelt en ik wacht dus met belangstelling zijn gedachten af over de vraag waarom het met de proefgebieden soms niet goed gaat.

□

Mevrouw **Van Kuilenburg-Lodder** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ondanks alle schone woorden die in de inleiding van de begroting gewijd worden aan de belangen van natuurbescherming en openluchtrecreatie, zijn het toch deze twee beleidssectoren die verhoudingsgewijs het meest te lijden hebben van de bezuinigingen, waarbij natuurbehoud – van nature al de zwakste partij – het grootste slachtoffer wordt. Voor aankoop van relatiegronden is nog slechts f 3,5 miljoen – in 1983 was dit nog f 29,5 miljoen – beschikbaar. Geruststellend zegt de minister dat dit niet zo erg is omdat door 'de uitvoering van de zogenaamde motie-Faber, te weten de financiering van de aankoop van gronden ten behoeve van reservaatvorming door verkoop van agrarische domeingronden tot f 19 miljoen per jaar' beschikbaar komt.

Deze financiering stuit bij ons op grote bezwaren. Natuurbehoud en dus ook de aankoop van relatiegronden is te belangrijk om afhankelijk te zijn van het al of niet verkopen van domeingronden. Als men dit onderdeel van beleid belangrijk vindt – en dat doet de minister, zegt hij – zal er gewoon geld op de begroting moeten worden uitgetrokken en niet via de gekunstelde methode van de motie-Faber. Hoe denkt de minister te handelen als plotseling een natuurgebied, dat bij de voorrangsinventarisatie als zeer waardevol is aangemerkt, te koop wordt aangeboden terwijl er niet voldoende middelen zijn vrijgekomen doordat de verkoop van domeingronden minder snel verloopt dan men had voorzien? Wordt het natuurgebied dan niet aangekocht en heet dat dan beleid?

Steeds duidelijker wordt ook dat de problemen waarmee de natuurbescherming kampt voor een groot deel samengaan met problemen in de

landbouw. Zure regen tast bomen en gewassen aan; drinkwater wordt verontreinigd door meststoffen; de bodemvruchtbaarheid gaat achteruit. Ik verwijs wat dit betreft naar de grote problemen in het veenkoloniale gebied. Dit zijn problemen die ook de natuur raken. Het zich wijzigende beleid van de Europese Gemeenschap ten aanzien van de landbouw zal ook gevolgen hebben voor de landinrichting. De door mij genoemde nadelige gevolgen zijn voor een groot deel te wijten aan het steeds intensiever gebruiken van landbouwgronden om steeds meer te kunnen produceren. Nu in de zuivel het contingentenstelsel is ingevoerd, willen wij graag van de minister vernemen of hij nu ook zijn beleid ten aanzien van de landinrichtingsgebieden gaat wijzigen in samenhang met de Relatienota.

Zo langzamerhand ziet men toch meer bereidheid bij de boeren om beheersovereenkomsten af te sluiten. Weliswaar meer in de natte landbouwgebieden dan in de droge en hoge zandgronden, maar een begin is er. Er ontstaat bij de natuurbeschermers en de boeren bovendien meer begrip voor elkaars moeilijkheden en mogelijkheden. Een stimulerend beleid met afstemming op wederzijdse belangen heeft, zoals nu blijkt, door de maatschappelijke ontwikkelingen een goede voedingsbodem.

Zeer moeizaam is echter de voortgang bij de wetgeving op het gebied van de natuurbescherming. Dit was vroeger al zo bij CRM. Nu dreigt bij Landbouw hetzelfde. Dit valt te illustreren aan de hand van een aantal wetten, namelijk de natuurbeschermingswet, de beheerswet, de vogelwet en de boswet waarvan de wijzigingen zeer moeizaam verlopen. De minister moet toch in staat zijn door het geven van prioriteit aan deze wetten, binnen korte tijd wetswijzigingen aan het parlement voor te leggen, zodat beide Kamers een oordeel kunnen uitspreken. Zonder beleid kan namelijk niet bestuurd worden. Ook de aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan internationale natuurbeschermingsverdragen gebeurt met een slakken-gang.

Een voorbeeld daarvan is de Conventie van Ramsar. De leidende positie die Nederland had, toen ruim dertien jaar geleden de Conventie van Ramsar werd gehouden, is veranderd in een achterstandspositie. Sinds de totstandkoming werden slechts zes natuurgebieden aangemeld. Bij de opening van de Wetlands-conferentie 7 mei jongstleden kwam daar de

Van Kuilenburg-Lodder

Waddenzee bij. De door Nederland aangemelde gebieden zijn reeds beschermde natuurgebieden. Bij de Wetlands gaat het echter om de gebieden die bedreigd worden. En daarvan zijn er in Nederland nog talloze. Kan de minister dan ook aangeven welke gebieden hij in de naaste toekomst nog wenst aan te melden bij de Conventie van Ramsar?

Ik wil nu overgaan op een geheel ander onderdeel, en wel een onderdeel dat in de begroting helemaal niet aan bod is gekomen tot mijn grote verrassing. Dat betreft namelijk de positie van de agrarisch meewerkende vrouw. Uit het pas verschenen LEI-rapport 'Boerinnen en tuindersvrouwen in Nederland', dat uitvoerig in de pers aan de orde is geweest, zijn een aantal interessante gegevens naar voren gekomen. Het blijkt dat de meeste meewerkende vrouwen geen agrarische vooropleiding gevolgd hebben. Uit antwoorden op vragen naar deelname van meisjes aan het landbouwonderwijs, blijkt dat de deelname daaraan stijgende is, zodat wij mogen aannemen dat toekomstige meewerkende vrouwen beter opgeleid zullen zijn.

Opvallend is echter dat 40% van de boerinnen te kennen geeft graag een baan buiten het eigen bedrijf te willen, naast de 5% die reeds een baan buiten het eigen bedrijf heeft. Boerinnen die meewerken in het eigen bedrijf ontlenen daaraan een part-time baan, die echter geen eigen inkomen of een beroepsstatus oplevert. Op de vraag welk beroep men uitoefent, antwoordt 58% 'huisvrouw' en 16% 'geen beroep'. Duidelijk is dat boerinnen het accent leggen op hun rol in huis en meewerken in het bedrijf, omdat hun man die hulp nodig heeft.

Opvallend is ook dat de meeste mannen uiteindelijk beslissen, ondanks het feit dat vrouwen meestal wel bij gesprekken met voorlichters of bankrelaties aanwezig zijn. Hoewel er juridisch geen enkel beletsel bestaat als vrouw lid te worden van een standsorganisatie, is slechts 6% van de boerinnen lid, terwijl deze organisaties ook voor hen zeer belangrijke en vergaande beslissingen nemen.

De deelname van vrouwen aan agrarische cursussen is groot. Eén op de vier boerinnen heeft een dergelijke cursus gevolgd. De jonge boerin die meestal ook beter is opgeleid, houdt meestal de bedrijfsboekhouding bij, zodat zij ook weet wat er in het bedrijf omgaat. Vrouwen in de glastuinbouw

houden echter zelden de boekhouding bij.

Uit de conclusies van dit rapport komt naar voren, dat de boerin een onmisbare bijdrage aan het bedrijfswerk levert, die echter niet uitmondt in een beslissingsbevoegdheid over het bedrijf. De boerin is geen mede-ondernemster, maar slechts een meewerkend echtgenoot. Het ziet er niet naar uit dat het agrarisch gezinsbedrijf zonder de arbeid van de boerin kan functioneren. In onze ogen is dit een ongewenste situatie.

De interessantste conclusie uit het rapport is: 'Wanneer door de boer, de landbouworganisaties en het beleid niet ingespeeld wordt op de zich emanciperende boerin, zou het wel eens kunnen zijn dat vrouwen in nog grotere getale de voorkeur geven aan een huwelijk met een niet-agrariër en dat het gezinsbedrijf van de toekomst een eenmansbedrijf wordt met weinig overlevingskansen. Ook voor het gezinsbedrijf lijkt het derhalve van belang, de vrouw de positie te geven die haar toekomt.' Uit het rapport blijkt hoe belangrijk de positie van de agrarische vrouw is. Echt nieuws is dit natuurlijk niet. De verdienste van dit rapport is wel dat het nu beschreven staat.

Zowel mannen als vrouwen staan voor een zware taak in het agrarisch bedrijf, zeker nu er in de landbouw grote veranderingen plaatsvinden. Het is om deze reden dat wij graag zouden vernemen of er nog een vervolgstudie komt waarbij onderzocht wordt welke maatregelen er moeten worden genomen om de positie van het gezinsbedrijf, zoals in het rapport beschreven, te verbeteren. Daarbij gaat het dus in het bijzonder om de positie van de agrarische vrouw. Hierbij dienen ook de belemmeringen die de agrarische vrouw ondervindt bij het maken van haar eigen keuze voor het agrarisch bedrijf of het werken buiten het bedrijf, te worden onderzocht.

Dit brengt mij tot de ontwerp-richtlijnen van de EG, zoals vastgesteld in de vergadering van het Europees Parlement van 17 januari jl., en speciaal tot de ontwerp-richtlijnen die gewijd zijn aan de positie van vrouwen die in de landbouw werkzaam zijn. Deze ontwerp-richtlijnen hebben tot doel, de beroepsstatus van de agrarische vrouwen te regelen, compleet met sociale en fiscale rechten. De fractie van de Partij van de Arbeid vindt dat met voortvarendheid – zowel om economische als emancipatoire redenen – een herken-

baar beleid door de regering dient te worden gevoerd. Dat gaat verder dan de aangekondigde studieconferentie. Wij zien liever dat met voortvarendheid wordt gewerkt aan de uitvoering van de richtlijnen van de EG.

□

De heer **Schinck** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het kan verkeren! De landbouw werd nog maar enkele jaren geleden aangeduid als het trekpaard van de Nederlandse economie. De commissie-Wagner sprak van een 'ook in de toekomst zeer kansrijke sector'. In de memorie van toelichting bij de begroting waarschuwt de minister er evenwel terecht voor dat er grenzen zijn aan de ontwikkeling in de landbouw.

De minister noemt de opnamecapaciteit van bodem, water en lucht van hulp en afvalstoffen, de belasting voor het milieu, de handhaving van de bodemvruchtbaarheid, de instandhouding van natuur en landschap en het dierenwelzijn. Het zijn echter niet deze restricties, maar de beperking van de markt waardoor overschotten zijn ontstaan, en de daarmee samenhangende budgettaire problemen die ten slotte tot een landbouwakkoord hebben geleid, met daarin de ingrijpendste maatregelen sedert het begin van het gemeenschappelijke landbouwbeleid. Er is dus alle reden om op dit akkoord en op de gevolgen voor in het bijzonder de zuivelsector nader in te gaan.

Op de markt heeft de prijs de functie om evenwicht te brengen tussen vraag en aanbod. Ik herhaal dit wellicht ten overvloede. Daarnaast dient de prijs te zorgen voor een redelijk inkomen voor de producent. Aangezien op een markt met volledige mededinging dat evenwicht zeer labiel is – en dus de prijzen zeer instabiel – zijn deze twee doelstellingen nauwelijks te combineren. Het is puur toeval wanneer bij een bepaalde prijs zowel marktevenwicht als inkomensdoelstellingen worden gerealiseerd.

De architect van het gemeenschappelijke landbouwbeleid, de heer Mansholt, kende dit dilemma. In de eerste voorstellen werd niet alleen een interventieprijs vastgesteld, maar werd ook bepaald dat zodra de interventievoorraad een bepaalde grens zou overschrijden, maatregelen moesten worden genomen om de overschotten te maximaliseren. Deze noodrem is er toen door de minister- raad uitgehaald, waardoor in het markt- en prijsbeleid een belangrijk instrument ontbrak en nog ontbreekt.